

מראי מקומות - תענית

ו.

ה. אתה אומר יורה במרחשון, או אינו אלא בכסלו

תמוה, הא כבר אמרה הגמ' דצריך להיות בחשון משום דכתיב בעתו, וא"כ מהי ההו"א שהוא בכסלו. וכ' המרומי שדה דאינו יכול ללמוד מבעתו אלא דיורה אינו יכול להיות מוקדם, אבל עדיין יכול להיות מאוחר, שהרי גם כסלו זמן גשמים הוא, וא"כ אינו סתירה ל"בעתו". וע"ז תי' הגמ' דנלמד ממלקוש, דמלקוש ע"כ אינו יכול להיות מאוחר, שהרי אם מאוחר הוא אז אינו ברכה כלל אלא קללה, דמלקוש באייר אינו ברכה. וע"כ שפיר שייך ללמוד יורה ממלקוש ולומר דגם אינו מאוחר כמו המלקוש.

ה. איזו היא רביעה ראשונה הבכירה בג' במרחשון וכו'

לפי רש"י, הביאור בסוגיין הוא דשאלת הגמ' הי' מתי זמן רביעה ראשונה, והמשיכה לבאר מתי הם הג' רביעות, והביאה בזה ג' שי' בתנאים. וע' רמב"ם (מתנ"ע א, יא) שכ' דמותרים כל אדם בשכחה של זיתים מר"ח כסלו, שהוא רביעה שני' בשנה אפילה. והק' הכס"מ, הא קיי"ל כר' יוסי, דרביעה שני' לדידי' הוא כ"ג חשון. ואין לומר שהי' להרמב"ם גירסא אחרת, שהרי בהל' נדרים (י, יא) פסק בנוגע להנודר עד הגשמים דזמנו עד רביעה שני', דהיינו כ"ג חשון, וא"כ גרס כמו שאי' בגמין. ולכן פי' דס"ל להרמב"ם דר' יוסי ארביעה שני' קאי, וה"ק, רביעה שני' בשנה בכירה הוא ב"ז חשון, בבינונית בכ"ג, ובאפילה בר"ח כסלו, וכן פי' להדיא בפיה"מ לפאה (ח, א). וא"כ, לגבי מתנ"ע, דספק מתנ"ע להחמיר, פסק דהזמן הוא עד רביעה שני' בשנה אפילה. אלא דלענין נדרים הולכין אחר לשון בני"א, דהיינו שנה בינונית.

וכ' העמק ברכה (תענית א, עמ' ק"ל) דלפ"ז מובן איך פסק הרמב"ם (תפלה ב, טו) דשואלין למטר בז' חשון, אף דפסק כר' יוסי, דלכא"ק, דלר' יוסי לכא"ק אין הגשמים מתחילין כלל עד י"ז חשון, וא"כ למה מתחילין לשאול בז' חשון. אבל הרמב"ם א"ש לשיטתו, דאם כל נדון התנאים הוא רק ברביעה שני', א"כ י"ל דמה דאמר ר"ג דמתחילין מז' חשון הוא משום דס"ל דז' חשון הוא רביעה ראשונה (וזהו ע"כ כר' יוסי, דלהתנאים אחרים הרי ז' בו כבר רביעה שני'). עוד הביא העמק ברכה קו' הלחם משנה (תענית ג, י) על הרמב"ם, דא"כ מה שייך ז' ימים בין רביעה לרביעה, הרי בשנים אחרות הם. ותי' העמק ברכה, דהיכא דאין הגשמים יורדים ברביעה ראשונה, ויורדים בתחלה ברביעה שני', בכה"ג הרי זה נחשב לרביעה ראשונה, ומה נחשב בשנה זו רביעה שני', בזה ס"ל להגמ' דתלוי בהזמנים דרביעה שני' לשנים בינונים ומאוחרים (דהיינו, דאם מתחילים הגשמים ברביעה שני' של שנה בינונית, אז תהי' הרביעה השני' של אותה שנה בכשנה אפילה. ולפי דברי העמק ברכה לכא"ק צ"ל דלא גרס הרמב"ם בהגמ' "ושלישית", וכמש"כ תוס', דהא לפי ביאור זה לכא"ק אין שייך שלישית).

והנה, פסק הרמב"ם (תענית א, א) דהיחידים מתענים מי"ז חשון. ותמה עליו הלחם משנה (תענית ג, י) דהא פסק הרמב"ם כר' יוסי, וא"כ למה פסק דמתחילין להתענות כבר מי"ז חשון, הרי ר' יוסי אמר להדיא דמתחילין להתענות מר"ח כסלו. וע' שפת אמת דכ' ד"ל דמה דר' יוסי ס"ל דאין להתענות עד ר"ח כסלו, אין זה שייך כלל לשיטתו ברביעה שני', וא"כ מה דפסק הרמב"ם דמתחילין להתענות מי"ז חשון, אינה סתירה כלל למה שפסק כר' יוסי.

א. אם בתורה, הרי תורה

ע' מרגליות הש"ס כאן, שהביא מהג"ר חיים קרייזוויט זצ"ל, שהק' על גמין, מהו הביאור של "הרי יש לך תורה", וכי יש סוף לתורה שלא יהי' מקום להתברך לזכות עוד לתורה. ותי' שמן השמים נותנים לאדם תורה לזמן קצר בבחינה של התעוררות דלעילא, כדי שיזכה הלומד לטעום את מתיקות התורה ויחפוץ לדעתה כולה ולהתמסר לה, ובזה שייך ברכה לתורה, כלומר שיזכה לאותה התעוררות דלעילא של תורה. וזהו מה שר' יצחק אמר לר"נ, במה אברכך, אם בתורה, דהיינו שתזכה לאותה ברכה שנותנים מן השמים ללומדי תורה, הרי כבר זכית לה, ויותר מזה שוב אין שייך לברכה כלל, דיותר מזה תלוי אך ורק בביעתך.

ב. אם בתורה... אם בעושה... אם בבנים

העיר הכתב סופר (כת"ס החדש על התורה, בחי' למסכתין), למה האריך כ"כ, הול"ל "אם בעושה תורה ובנים, הרי עושה תורה ובנים", למה צריך לפרט כ"א. וביאר, דמי שהוא עשיר מפארים חכמתו ולימודו [אפי' אם אינו חכם כ"כ], ולעומת זה מי שהוא בן תורה שיש לו עושר קצת כבר יקרא עשיר, שהרי אין דרך בני תורה להיות עשירים, ולכן כשבאים יחד תורה ועושה, יכול להיות שאינו עשיר כ"כ, אלא שנקרא כן משום שהוא בן תורה, וגם שאינו ת"ח כ"כ, רק שמפארים אותו לכך מפני שהוא עשיר. ולכן פרט כ"א בפנ"ע, לומר שמה שהוא עשיר אין שייך כלל למה שהוא בן תורה, דעשיר הוא מפני העושה מצד עצמו, וכן תורה מצד תורתו בלבד.

ג. או אינו אלא ששוטף את הזרעים

ק', הא כתיב והי' אם שמוע וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, וא"כ איך שייך שיהי' היורה ומלקוש שלא לברכה. וכ' רש"י דה"ק, והי' אם שמוע וכו', ואם לאו, ונתתי מטר ארצכם יורה לרעה. וכ' המהרש"א שזה דחוק, ולכן כ' לבאר באופן אחר, דאותו יורה ומלקוש שהוא לרעה כשאינו בעתו, אם תשמעו אל מצוות ד' אז יהי' בעתו ולברכה, אבל עיקר השם "יורה", הוא על היורה שאינו בעתו, שהוא לקללה. ובמרומי שדה אי' דודאי עיקר היורה לברכה, וכמבואר בקרא, אלא דמ"מ הי' יכול להיות דמ"מ אין השגחה פרטית שלא יבא לאיזה אילן לקללה, דהיינו אם נמצא איזה אילן עם פירות, שמשירו, דכיון דרוב אילנות אין להן פירות באותה שעה, ממילא הוי ברכה, אבל לאותו אילן יהי' קללה. וע"כ נלמד ממלקוש, דמלקוש ודאי אינו משיר האילנות, דא"כ ודאי זה לא יהי' ברכה, שהרי רוב האילנות יש להם פירות באותה שעה, וכיון דודאי עיקר המלקוש לברכה, צריך להיות שאינו משיר פירות. וא"כ, כיון דהוי יורה דומה למלקוש, א"כ כמו דמלקוש אינו משיר הפירות, גם היורה אינו משיר הפירות. וע"ז הק' הגמ' דמ"מ הי' שייך גם במלקוש קללה אחרת (דא"א להיות קללה זו, וכמש"כ הנצי"ב, ולפ"ז מיושב קו' תוס' ד"ה מלקוש, וכמובן), דהיינו שמפיל הבתים ומשבר האילנות, ותי' דדומה ליורה, דכשם שיורה הוא ברכה לגמרי, א"כ ה"ה מלקוש. וע"ז הק', דהגם דאין שייך קללה זו דהשרת פירות ליורה, מ"מ אולי שייך קללה פרטית אחרת, וא"כ אולי אינו ברכה גמורה, ולכן הוצרכה הגמ' להביא מקרא אחר. (ולפ"ז מיושב גם השו"ט של הגמ', שלכא"ק, מה הי' ההו"א ללמוד יורה ממלקוש, מהכ"ת דמלקוש הוא לברכה, וגם מה הי' ההו"א ללמוד מלקוש מיורה, הרי הגמ' אמרה דיורה נלמד ממלקוש, אבל לדבריו א"ש).